

18.1.2007

Dnro 2570/4/05

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedt

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Mikko Eteläpää

TUTKINNANJOHTAJAN MÄÄRÄÄMÄ YHTEYDENPITOKIELTO TUTKINTAVANGIN JA JULKISEN PUOLUSTAJAN VÄLILLE

1 KANTELU

Asianajaja A pyysi 29.8.2005 päivätyssä kirjeessään oikeusasiamiestä tutkimaan - - - poliisilaitoksen komisarion menettelyä A:n ja rikoksesta epäillyn ja vangitun A:n päämiehensä suhteen. Kirjoituksen mukaan komisario oli tehnyt 23.8.2005 tai sen jälkeen päätöksen, jolla tutkintavankina olleelta A:n päämieheltä oli kielletty olla yhteydessä määrättyyn puolustajaansa.

A:n mukaan perjantaina 26.8.2005 oli määrä olla hänen päämiestään koskevan vangitsemisasiasian uudelleen käsittely - - - käräjäoikeudessa. A:n saavuttua oikeuspaikalle ennen pakkokeinoistuntoa tarkoituksenaan neuvotella päämiehensä kanssa ilmeni, että komisario oli antanut määräyksen, jonka mukaan A:n päämieheltä oli kielletty yhteydenpito avustajaansa.

- - -

3 RATKAISU

3.1 Oikeusohjeet

Tapahtuma-aikaan voimassa olleen esitutkintalain 10 §:n 1 momentin mukaan asianosaisella on oikeus käyttää esitutkinnassa avustajaa. Pykälän tuolloisen 3 momentin mukaan rikoksesta epäillyllä, joka on otettu kiinni, pidätetty tai vangittu, on oikeus pitää yhteyttä avustajaansa tapaamalla, kirjeitse ja puhelimitse siten kuin tutkintavankeudesta annetun lain 12 ja 13 b §:ssä tarkemmin säädetään.

Esitutkintalain 31 §:n mukaan asianosaisen avustajalla ja asianomistajalle määrättyllä tukihenkilöllä on oikeus olla läsnä päämiestänsä kuulusteltaessa, jollei tutkinnanjohtaja painavista rikostutkinnallisista syistä sitä kiellä.

Esitutkintalain 45 §:n 2 ja 3 momentti kuuluvat seuraavasti:

Avustajana yksittäistapauksessa ei saa toimia se, joka:

1) on toiminut rikoksesta epäillyn neuvonantajana tutkittavassa tai siihen välittömästi liittyvässä rikoksessa;

2) toimii toisen rikoksesta epäillyn avustajana tutkittavaa tai siihen välittömästi liittyvää rikosta koskevassa asiassa, mikäli hänen toimimisensa asianosaisen avustajana oletettavasti vaikeuttaa merkittävästi asian selvittämistä;

3) toimii tai on toiminut tutkittavaa tai siihen välittömästi liittyvää rikosta koskevassa asiassa pakkokeinolain 5 a luvun 6 a §:ssä tarkoitettuna julkisena asiamiehenä;

4) harjoittaa oikeudellisten toimeksiantojen hoitamista yhdessä sellaisen henkilön kanssa, joka 1–3 kohdassa tarkoitettusta syystä ei saisi toimia asianosaisen avustajana;

5) on epäiltynä tai todistajana tutkittavaa tai siihen välittömästi liittyvää rikosta koskevassa asiassa; tai

6) on virkamiehenä tai muuten julkista valtaa käyttäen osallistunut toimenpiteisiin tutkittavassa tai siihen välittömästi liittyvässä rikoksessa taikka tällaista rikosta koskevassa asiassa. (V: 1.1.2004 M, A: 27.6.2003, SK: 645/2003)

Avustajan kelpoisuuden ratkaisee tutkinnanjohtaja. Jos joltakulta on evätty oikeus toimia avustajana esitutkinnassa, asianosaiselle on varattava tilaisuus hankkia kelpoisuusvaatimukset täyttävä avustaja. Tutkintaa ei kuitenkaan tarvitse tämän vuoksi viivyttää.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 5 §:n mukaan puolustaja ei saa ilman tuomioistuimen lupaa panna toista sijaansa.

Tapahtuma-aikaisessa tutkintavankeuslain (615/1974) 12 §:ssä säädettiin tutkintavangin ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa yhteydenpidosta. Sen mukaan tutkintavangin ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa on sallittava tapaamalla, kirjeitse ja mahdollisuuksien mukaan puhelimitse pitää yhteyttä keskenään. Tapaamista voidaan valvoa, milloin siihen on erityistä syytä. Avustajan kanssa käytävää neuvottelua ei saa kuunnella eikä kirjeitä tarkastaa, ellei ole perusteltua aihetta epäillä väärinkäytöstä. Väärinkäytöksen ilmaantuessa neuvottelu voidaan keskeyttää.

3.2

Tapahtumatiedot

A:n päämies vangittiin - - - käräjäoikeudessa 22.4.2005 todennäköisin syin epäiltynä eräistä omaisuusrikoksista. Vangitsemisasian uudelleen käsittelyssä 19.5.2005 - - - käräjäoikeus määräsi A:n vangitun puolustajaksi 22.4.2005 lukien. Käräjäoikeus määräsi syytteen nostamisen määräajaksi 15.9.2005.

Käräjäoikeus kutsui 23.8.2005 A:n vangitsemisasian uudelleen käsittelyyn, joka järjestettiin 26.8.2005. A:n saapuessa käräjäoikeuteen ennen vangitsemisasian istuntoa hänen päämiehensä ilmoitti hänelle, että vartijoiden huoneeseen oli ilmestynyt "paperilappu", jossa kiellettiin päämiestä pitämästä yhteyttä A:han. A ryhtyi ottamaan asiasta selvää ja tapasi käräjäoikeuteen saapuneen komisarion, joka ilmoitti mainitun määräyksen olevan hänen antamansa. Komisario kertoi A:lle, että yhteydenottokiellon antamisen syy oli se, että A oli ollut yhteydessä erääseen kanssaepäiltyyn.

3.3

Saadut selvitykset

Komisario kertoo selvityksessään ilmoittaneensa 25.8.2005 A:n päämiehelle, ettei tämä voi tutkinnallisista syistä olla toistaiseksi yhteydessä A:han. Komisario kertoo myös ilmoittaneensa A:n päämiehelle, että tämän ei vielä tarvitse vaihtaa avustajaa. Yhteydenpitokiello koski vain A:ta ja kesti komisarion mukaan vain vajaan vuorokauden. A:lle komisario ei ilmoittanut yhteydenpitokiellosta, koska se olisi hänen selvityksensä mukaan voinut vaikeuttaa tutkintaa.

Yhteydenpitokiello liittyi "A:n aiheuttamaan epäiltyyn sotkemisyrytykseen". Komisarion mukaan jutun oikeudenkäyntiaineisto oli tuomioistuimen päätöksellä määrätty salassa pidettäväksi. Tästä huolimatta A oli päämiehensä pyynnöstä ottanut yhteyttä erääseen toiseen jutussa epäiltynä olleeseen henkilöön. Komisarion mukaan A:n yhteydenpito toiseen epäiltyyn vaikeutti asian esitutkintaa. Komisario kertoo selvityksessään, että A:n yhteydenotto liittyi eräisiin tämän päämiehen anastamiksi epäiltyihin, takavarikoituihin tauluihin. A oli komisarion mukaan kehottanut kanssaepäiltyä noutamaan taulut itselleen, "koska on ne maksanutkin". Komisario katsoo, että hän olisi voinut esitutkintalain 45 §:n nojalla kieltää A:ta kokonaan toimimasta asiassa avustajana, koska A:n epäiltiin toimineen kyseisten säännösten vastaisesti välittämällä tietoa toiselle epäillylle.

Kantelussaan A kertoi päämiehensä kertoneen 17.8.2005 järjestetyssä kuulustelussa, että takavarikoidut taulut kuuluivat kanssaepäillylle, johon A otti kuulustelun jälkeen yhteyttä kertoen, että taulujen takavarikkoasiaa käsitellään käräjäoikeudessa 29.8.2005 ja käsittelyyn voi osallistua myös esineiden oikea omistaja. Vastineessaan A kertoo olleensa yhteydessä mainittuun kanssaepäiltyyn ja pyytänyt tätä ottamaan yhteyden tutkinnanjohtajaan taulujen omistusoikeuden selvittämiseksi.

- - - lääninhallituksen poliisiosasto katsoo lausunnossaan olevan vähintäänkin tulkinnanvaraista, onko komisario voinut antaa kyseisenlaisen väliaikaisen yhteydenpitokiellon. Koska komisario ei ollut antanut esitutkintalain 48 §:n mukaista ilmaisukieltoa, ei ole ollut syytä epäillä ilmaisukiellon rikkomista, jolloin lääninhallituksen mukaan tulisi kysymykseen rikoslain 38 luvun 1 ja 2 §:ssä tarkoitettu salassapitorikos tai -rikkomus.

Sisäasiainministeriön poliisiosaston mukaan komisarion menettely on ollut virheellistä. Poliisiosaston mukaan esitutkintalain 45 § ei anna tutkinnanjohtajalle toimivaltaa kieltää epäiltyä ottamasta yhteyttä avustajaansa. Epäillylle annettua yhteydenottokielloa ei voida pitää avustajan kelpoisuuden epäämiseen verrattuna "lievempänä" keinona.

3.4

Kannanotto

Katson komisarion menetelleen lainvastaisesti siinä, että hän on antanut A:n päämiehelle lakiin perustumattoman "väliaikaisen yhteydenottokiellon" tuomioistuimen tälle määräämään puolustajaan.

Perustelen ratkaisuani seuraavasti.

Yhtenä tärkeimpänä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osana on oikeus käyttää avustajaa. Rikoksesta epäillyn oikeus tehokkaaseen puolustautumiseen jo esitutkinnan aikana kuuluu ainakin laajasti ymmärrettynä osaksi oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Esitutkintalakia koskevaa hallituksen esitystä koskevassa mietinnössään (LaVM n:o 9 – HE 14/1985 vp.) eduskunnan lakivaliokunta pitikin yhtenä tärkeimpänä lakiin sisällytettävänä periaatteena asianosaisen oikeutta käyttää avustajaa esitutkinnassa. Sen vuoksi kohdassa

3.1 mainituissa säännöksissä ilmaistuja rajoituksia avustajan käyttöön ja mahdollisuuksia evätä avustajana toimiminen ei mielestäni tule tulkita laajentavasti eikä väljästi.

Laki ei tunne komisarion käyttämää "väliaikaista yhteydenpitokieltoa".

Esitutkintalain 45 §:n 2 momentin mukainen epääminen toimia avustajana yksittäistapauksessa tarkoittaa käsillä olevan epäillyn rikoksen esitutkintaa kokonaisuudessaan eikä anna mahdollisuutta estää avustajaa toimimasta asiassa jollain tavoin rajoitetusti.

Esitutkintalain 31 §:n mukainen kieltä olla läsnä kuulustelussa tarkoittaa käsitykseni mukaan vain kuulustelutilaisuutta, ei esimerkiksi ennen pakkokeinoasian käsittelyä käytäviä neuvotteluja.

Silloisen tutkintavankeuslain 12 § ei käsitykseni mukaan anna mahdollisuutta estää etukäteen tutkintavangin ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa neuvottelua. Lain mukaan tapaamista ja neuvottelua voitiin laissa säädettyjen edellytysten perusteella valvoa ja kuunnella ja mahdollisten väärinkäytösten ilmaantuessa keskeyttää. 1.10.2006 voimaan tulleen tutkintavankeuslain 9 luvun 5 §:n 3 momentin mukaan tapaamiskieltoa ei saa antaa vangin 8 luvun 4 §:ssä tarkoitettulle asiamiehelle. Lain 9 luvun 1 §:ssä säädetään tapaamisen valvonnan edellytyksistä.

Erikseen totean vielä, että mitä tulee esitutkintalain 45 §:n 2 momentin 5 kohdassa mainittuun perusteeseen "on epäiltynä", laki edellyttää käsitykseni mukaan perusteltua rikosepäilyä. Komisarion toiminnalleen antama perustelu "A:n epäiltiin toimineen kyseisten säännösten vastaisesti välittämällä tietoa..." ei voi mielestäni tulla kysymykseen. Komisarion selvityksessään vedonnut siihen, että A ei olisi saanut antaa tietoja esitutkinnassa saamistaan tiedoista, koska tuomioistuimen ollessa vangitsemisasiassa antamassaan päätöksessä määrännyt oikeudenkäyntiaineiston pidettäväksi salassa. Käsitykseni mukaan tuomioistuimen asiassa antama päätös ei tässä tapauksessa ole koskenut muuta kuin tuomioistuimessa pakkokeinoasian käsittelyssä oikeudenkäyntiaineistoksi otettua aineistoa. A ei ole myöskään antanut esitutkintalain 48 §:n mukaista ilmaisukieltoa eivätkä A:n antamat tiedot ole saadun selvityksen valossa olleet viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain nojalla salassapidettäviä.

Saatujen selvitysten perusteella asiassa ei mielestäni ole ollut perusteltua syytä epäillä A:n syyllistyneen tutkittavaan tai siihen välittömästi liittyvään rikokseen. Ja vaikka näin olisikin, komisarion määräämä "väliaikainen yhteydenpitokielto" ei ole lainmukainen reaktio tilanteeseen.

Komisarion menettelyä arvioitaessa on otettava huomioon, että oikeus avustajan käyttöön on edellä kerrotuin tavoin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tärkeimpiä periaatteita, jolloin kaikkiin tämän oikeuden rajoituksiin tulee suhtautua varovasti. Vaikuttaa tosin siltä, että A:n päämiehelle ei ole seurannut mitään konkreettista vahinkoa komisarion sinänsä lainvastaisesta menettelystä. Huomioitava on myös, että vaikka tutkintavankeuslaki (niin vanha kuin

nykyinenkin) antaa avustajalle ja hänen vangitulle päämiehelleen ehdottoman oikeuden tavata ja neuvotella keskenään, ei oikeus voi olla siinä mielessä ehdoton, että viranomaisilla ei olisi mahdollisuutta määrätä kohtuullisessa määrin muun muassa laitospöytäjärjestyksen ylläpitämisen perusteella tapaamisen ajankohdasta. Voimassa olevan lain mukaan tapaaminen on toteutettava "ilman aiheetonta viivytystä".

- - -

4 TOIMENPITEET

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n 1 momentin nojalla annan komisariolle huomautuksen vastaisen varalle edellä kohdassa 3.4 selostetusta lainvastaisesta menettelystä. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

- - -